

Gösta Bohman: Om demokratin

Talare

Gösta Bohman
Mottagare av Arvid
Lindmanmedaljen

Datum

11 november 1990

Omständigheter

Tal hållet vid Moderaternas partistämma.

Den ”avskedsföreläsning” som jag anmodats hålla handlar om de senaste decenniernas politiska utveckling men utmynnar i en bedömning av skeendet under återstoden av innevarande sekel. Dess motto kan sägas vara humanismens betydelse för utvecklingen – begreppet humanism då tolkat som frågan om hur det specifikt mänskliga skall komma till sin rätt.

Med denna uppläggnings ligger det nära till hands att inleda med en hänvisning till en i ordets rätta mening ”sann humanist” – en socialdemokrat – vars tänkande jag under många år stött mig på och också vidareutvecklat i egna politiska betraktelser. Jag syftar på förutvarande rektorn vid Brunnsviks Folkhögskola, Alf Ahlberg, vars roll jag nyligen beskrivit i Medborgarskolans tidskrift ”Tidsspegel”.

Om Ahlberg hade författaren Kjell Krantz för något år sedan skrivit en biografi betecknad ”Filosofen i exil”. Biografen recenserades sedan av Stefan Jonsson i Dagens Nyheter. Jonsson påminde om att Alf Ahlberg med sin klassiska bildning, sin rappa penna, sin arbetsmani och brinnande idealism på sin tid utövade ett ofantligt inflytande över svenskt kulturliv. Men – frågade Jonsson – hur kunde ”denne liberalhumanist bli chefsideolog i ett av socialdemokratin ideologiska och pedagogiska högkvarter?” Jonsson gav själv svaret:

När Ahlberg kom till Brunnsvik år 1927 vacklade skolan mellan två skilda ståndpunkter i fråga om dess uppgifter. Skulle skolan ägna sig åt facklig och politisk ”drillning”? Eller skulle skolan stå ideologiskt och kulturellt neutral? Den fejden – menar Jonsson – vittnade om den konflikt som omkring 1930 präglade vårt lands kultur i allmänhet.

Ahlberg företrädde humanismens ideologi. Mot dess idétradition stod Uppsalaskolans värdenihilism. Kampen gällde de moraliska och estetiska värdenas ställning. Var de absolut giltiga som mål för utvecklingen? Eller var de godtyckliga fiktioner; ”.....produkter av historiskt relativa känslor och drömmar?”

I den striden kom Uppsalaskolan med tiden att dominera. Värdenihilismen blev den socialdemokratiska modellens överideologi. Utbildningen skulle inriktas på den samhällliga verksamhet som kunde förbättras med social ingenjörskonst.

Det finns all anledning att understryka denna Jonssons slutsats. Just värdenihilismens linje har otvetydigt präglat socialdemokratisk politik alltsedan 1930-talets början. Makt blev rätt. Och vad som var rätt avgjordes av majoriteten. Detta kom bl a till uttryck i partiets syn på enskild äganderätt och under senare år i Ingvar Carlssons säregna uppfattning om en påstådd konflikt mellan två icke kommensurabla storheter – äganderätt och s k ”medborgarrätt”. Den har också präglat socialdemokraternas negativa grundsyn på behovet av grundlagsskydd för medborgerliga fri- och rättigheter och därmed också deras tolkning av begreppet demokrati.

Jonsson avslutade sin recension med den sammanfattande slutsatsen att ”folkhembygget” blev utbildningens ”grundkurs” medan den humanistiska bildningen blev en ”överkurs”, som man vågade anförtro åt ”bildningsidealister som Alf Ahlberg, eftersom den i alla fall var av sekundär betydelse”. Därmed uppstod den förvirring ”som lett till det ena kulturpolitiska misslyckandet efter det andra och som fortfarande kännetecknar socialdemokratin”.

Jonssons analys är övertygande. Den förklarar hur Alf Ahlberg under så många år kunde leda en folkhögskola, vars huvudmän vägledes av helt andra syften än Alf Ahlbergs. Icke desto mindre skall hans inflytande över den unga generationens socialdemokrater ingalunda förringas – även om detta inte kom till uttryck i vare sig partiets ideologi eller dess praktiska handlande. Med sin lärdom och sin humanistiska lidelse har ”den stillsamma rektorn på Brunnsvik” långt bättre än jag kunnat framföra kritik mot det historielösa samhället och dess utbildningssystem samt påvisa kollektivismens risker för den enskilda individen och därmed ytterst för den västerländska demokratins höga mål.

I en av sina sista böcker ”Humanismen i atomåldern” är det just i nämnda

hänseenden som Ahlberg redovisar sin övertygelse. Han menar att vi ”genomlever en epok, då hela vår stolta västerländska kultur vacklar i själva sina grundvalar”. Inte utan skäl – fortsätter han – har vår tid ”kallats ångestens tidsålder – ångesten för livets tomhet och meningslöshet smyger sig som ett förledande gift in, inte minst i unga sinnen”. Han åberopar andra västerländska kulturkritiker och gör gällande, att den ”nutida kollektivismen blivit ett slags flykt undan tillvarons meningslöshet: den ger på sätt och vis människan en meningsfull tillvaro som ett led i massan, men för priset att hon förlorar sitt jag”.

Ahlberg talar om nutidsmänniskans rotlöshet och om de faror som därmed hotar – människoförakt och människoförgudning. Hon ”förlorar sin individuella identitet genom att uppgå i den uniforma massan, där man tänker som ”man” tänker, beter sig som ”man” beter sig, och där moralen reduceras till slavisk lydnad under vedertagna dogmer i stället för att bli ”en del i det individuella samvetets sak”.

Ahlberg beskriver humanismen som ”den stora ljuslinjen i vår kultur, den i vars tecken allt i den som varit fruktbart och skapande växt fram”. ”... Att omfatta en humanistisk livssyn är att tro på människoanden, på dess ljusa skapande möjligheter, dess aldrig slocknande ljusläga.” Det är genom studier av historien – fortsätter han – som man lär sig förstå det historiska skeendets väsen och blir betänksam mot alla sådana förändringar som innebär plötsliga och våldsamma avbrott i samhällets kontinuerliga förändring.

Han sammanfattar: ”Vi behöver studera historia för att förstå vår egen tid och oss själva och på grundvalen av denna insikt arbeta på framtiden, som en syntes mellan tradition och förnyelse.” Historien ger oss visserligen inte vittnesbörd om ”människans naturliga godhet”. Den bekräftar tvärtom ädla strävandens nederlag, om hur de tarvligaste motiv kan draperas i välklingande fraser, om hur de förtryckta som lyckats skaka av sig oket själva förvandlas till förtryckare. ”Men ändå vittnar historien om vilka härliga verk och gärningar människoanden lämnat efter sig under sin vandring genom seklerna.”

Hur övertygande – och riktigt – har inte Alf Ahlberg skildrat just tendenserna i de senaste årtiondenas utveckling i vårt land! Och hur rätt har han inte givit oss – mig och andra moderater – när vi efter måttet av förmåga gått till angrepp mot det historielösa samhällets avsaknad av en i verklig mening humanistisk syn

på den enskilde människan – på medborgaren i hennes förhållande till den kollektivistiska maktstaten. Ahlberg har genom sina analyser och teser påvisat, hur långt utvecklingen i vårt land i dessa hänseenden avlägsnat sig från det västerländska traditionsförankrade tänkandet.

Det finns emellertid – vågar jag påstå – och detta utgör den linje som jag kommer att följa i detta anförande – just nu anledning att se framåt med optimism.

Redan den statliga så kallade maktutredningen som i somras lade fram det slutbetänkande som jag senare kommer att hänvisa till – konstaterar, att morgondagens Sverige kommer att kännetecknas av växande krav på frihet, självständighet, kritiskt tänkande och ett alltmer utpräglat avståndstagande från korporativistiska och kollektivistiska tankegångar. Nya frihetsidéer och strävanden att hämta förebilder utanför våra gränser är – menar maktutredningen – särskilt påtagliga inom den unga generationens Sverige.

Även då det gäller synen på historien – på kunskaper om den värld i vilken även Sverige har sina rötter – blåser i dag nya vindar. I en artikel i det senaste numret av tidskriften ”Offentliga Affärer” gör historieprofessorn Jarl Torbacke gällande, att de klassiska bildningsämnen inom de humanistiska fakulteterna åter börjat vinna mark. Detta gäller – påstår han – framför allt kunskaperna i historia som fått allt större betydelse även utanför de verksamhetsområden som tidigare krävt historisk bildning.

Torbacke slutar sin artikel med följande ord: ”Så bör det förbli. Inte minst därför att framtidsoch utvecklingsoptimisterna behöver en slav på triumfvagnen – som utan att sätta klackarna i backen i syfte att stoppa framfarten ändå kan påminna om att människans utveckling inte alltid varit spikrak mot framgången och om att det förflutna rymmer erfarenheter av värde för nutidens vägval. Att slaven dessutom är i besittning av goda yrkesfärdigheter kan ju inte vara någon nackdel.”

Det är inte helt uteslutet att under de senaste av samhällsekonomiska kriser alltmer präglade decennierna även vi moderater inte alltid med tillräcklig kraft förmått hävda de tankegångar som jag här fört fram. Jag vågar emellertid påstå att vi – mer än de andra politiska partierna – strävat efter att hålla den tidlösa ideologiska lågan brinnande samt att våra ståndpunktstaganden i konkreta

stridsfrågor alltid – ibland mer, ibland mindre – haft sin förankring i humanistiskt historietänkande.

Det har också varit möjligt att hänvisa till Alf Ahlberg när vi gjort gällande att socialdemokraterna bedrivit sin sk jämlikhets- och rättvisepolitik utan varje hänsyn till de enskilda individernas olikheter i karaktär, intellekt och fallenhet. Det har ankommit på oss att i enlighet härmed hävda att ett grundläggande villkor för exempelvis en humanistiskt förankrad utbildningspolitik måste vara att de naturliga olikheterna mellan människorna och deras starkt varierande förutsättningar kan komma till sin rätt.

Det är inte att dra alltför långtgående slutsatser, att påstå att den hittillsvarande statsmonopoliserade och likriktade svenska utbildningspolitiken inte bara försvårat för de nya generationerna att tjäna vårt land i den alltmer hårdnande internationella konkurrensen på forskningens och den tekniska utvecklingens områden utan också negativt påverkat Sveriges anpassning till och förståelse för nedärvda bildningsideal, intellektuell tankemöda och – inte minst – för betydelsen av den ifrågasättande och allmänt kritiska samhällsdebatt som utgör den levande demokratins inspirationskälla.

Jag drar mig inte heller för att påstå – även om det kan synas djärvt – att de humanistiskt förankrade tidlösa sanningarna också legat till grund för den ideologiska politiska debatt som intensifierades under 1970-talet, då vi gjorde gällande att vår ideologi alltmer präglades av en syntes mellan konservativ samhällssyn och liberal människosyn.

Ju mer de kollektiva dragen i socialdemokraternas maktsträvanden framträdde och ju tydligare följderna av denna deras politik blev, desto hårdare och bittrare blev också konflikten mellan oss och socialdemokraterna. Vem minns inte – jag gör det i alla fall – de ibland oförsonliga men likväl för oss på sikt berikande debatterna mellan Olof Palme och mig.

Vi kunde hänvisa till att de brister på olika samhällsområden som under 1970-talet gjorde sig alltmer märkbara var närmast givna följder av den kollektivistiska politik som blivit allt mer utpräglad efter och genom det sena 1960-talets ”revolutionära” tendenser.

Vi hävdade att det kollektivistiska tankegodset förutsatte ett förnekande av det

mänskliga förnuftet. Människan betraktades ju inte som självständig ansvarstagande individ med fel och brister utan som en anonym partikel i kollektivets konforma människomassa. Vi kunde hänvisa till den kollektivistiska idétraditionens historiska utveckling och de skiftande politiska former i vilka den förverkligats utanför våra gränser. Hur den kunnat leda till samhällssystem, där statsapparaten hade ett egenvärde och inte sågs som en gemenskap byggd och styrd av enskilda självständigt tänkande individer för att tjäna gemensamma syften.

Många minns säkert Tage Erlanders glorifiering av ”det starka samhället” som en slags allmakt överordnad alla enskilda intressen och drivkrafter. Det starka samhället förutsatte ju en stark ledning som trodde sig bättre än den enskilde kunna förstå och tillvarataga dennes bästa. Den enskilde själv blev degraderad till ett objekt underkastad vad det starka samhällets valda företrädare ansåg bäst överensstämma med folkets – som massa betraktad – krav och önskemål. Mot dessa statsmaktens välvilliga ”despoti” ställde vi den liberala frihetstraditionens medmänskliga samhällssyn. Låt mig återge några avsnitt av ett tillbakablickande inlägg i denna riktning från 1980:

”När vi hävdar begreppet frihet under ansvar, när vi påstår att de enskilda människorna bättre än staten, dess politiker eller företrädare kan förvalta resultatet av sitt eget arbete, när vi tror på tankefrihet, på yttrandefrihet och en fri marknadshushållning, på individuell utbildning och social gemenskap grundad på frivillighet och inte på tvång, då gör vi allt detta därför att vi tror att människorna är förnuftiga nog – eller om de får ansvar, kan bli förnuftiga nog – att själva fatta de nödvändiga besluten.”

Och vi drog därav den slutsatsen att den västerländska demokratin ytterst måste bygga på just detta. Om man inte förutsatte att medborgarna var förnuftiga, tänkande människor, då skulle det demokratiska systemet vara en omöjlighet. Men i vår förnuftstro ingår också – till skillnad från gamla tiders liberaler – att vi vet att människans kunskap är begränsad. Vi kan aldrig fullt ut se konsekvenserna av våra handlingar. Därför tror vi på en stegvis reformering av samhället. Vi kan ha fel. Låt oss vara ödmjuka nog att erkänna detta.

Insikten om att människans kunskaper är begränsade utgör i själva verket ett av de starkaste argumenten för det öppna pluralistiska samhället. Om människan inte är allvetande, kan inte heller kollektivet vara det. Kollektivets företrädare är

ju människor precis som alla de individer som ingår i kollektivet. Det slutna toppstyrda samhället utgör en grogrund för misslyckanden. Beslut och förändringar sker inte på alla människors villkor, de må vara aldrig så välmenande. Det öppna samhället däremot utgör en garanti för att människorna själva kan styra eller påverka förändringstakten och förändringarnas innehåll.

Strängt taget skulle det som jag här återgivit kunna sägas utgöra en definition inte bara på begreppet marknadsekonomi utan också på det marknadsekonomin överordnade begreppet demokrati. Överordnat i så måtto som de funktioner – individuell frihet, enskild äganderätt, avtals- och näringsfrihet – som utgör nödvändiga beståndsdelar i marknadshushållningens system, inte kan utövas obegränsat och därför måste underordnas de högre allmänna intressen som demokratins statsmakter har att hävda.

En balanserande syntes mellan marknadsekonomin friheter och den demokratiska statsmaktens regelsystem är alltså en förutsättning för en harmonisk gemenskap och utveckling. Det är denna syntes som under beteckningen ”blandekonomi” fungerade rätt hyggligt fram till 1960-talet, då den började så urholkas av politiska ingrepp och byråkratiska regleringar, att den med Tage Danielssons ord blev en ”iblandekonomi”: Ibland går det, ibland går det inte alls. Dagens överhängande samhällsekonomiska kris i vårt Sverige bekräftar det sistnämnda: Det har alls inte gått.

För nästan ett halvsekel sedan, när skymningen sänkte sig över kulturens Europa, publicerade den amerikanske vetenskapsmannen Walter Lippman en bok ”Frihetens samhälle”, med underrubriken ”Kollektivismens bankrutt – liberalismens renässans”. Boken översattes till svenska av just Alf Ahlberg. Av dennes inledningsord återger jag följande:

”Lippmans bok är en generaluppställning med kollektivismen i alla former, såväl de extrema kommunistiska och fascistiska typerna som den progressivt, på demokratisk väg genomförda kollektivismen, ... Liberalismens nederlag och kollektivismens frammarsch, ofta nog stödd av de mest ansvarskännande och av det starkaste sociala patos besjälade elementen i samhället, bero enligt Lippman just därpå, att det frihetsarv, som liberalismen gav åt mänskligheten, av dess egna anhängare så illa förvaltats och slutligen urartat till ett beskydd för reaktionära krafter. Den äkta liberalism, som Lippman vill rekonstruera, är

ingalunda fientlig mot statsingripanden. Staten skall genom lagstiftning och rättskipning medla mellan de kolliderande intressena och tillse, att konkurrensmöjligheterna för alla äro lika, men däremot icke förvalta och dirigera samhället. Mot den byråkratiska överhetsstaten sätter Lippman den lagbundna frihetens samhälle.” Vad Ahlberg betonar är just den balanserade, men sedermera förlorade blandekonomi jag nyss talat om.

Och Lippman själv sammanfattar sin syn med orden: ”I ett fritt samhälle är det icke staten som förvaltar människors angelägenheter. Den skipar rätt mellan människor som förvaltar sina egna angelägenheter.”

Om något stått i flagrant strid med denna Lippmans grundsyn har det varit den socialdemokratiska politiken efter 1960-talets slut. Det var då som samhällsutvecklingen började gå åt fel håll och grunden började läggas för den samhällsekonomiska och politiska kris, vari vårt land nu befinner sig. Det var också då som vår kritik mot den socialdemokratiska samhällsutvecklingen blev allt mer utmejslad.

Vi beskrev medborgarnas tilltagande negativa reaktioner mot överhetens kollektivistiska ambitioner med de två talande slagorden ”den nya individualismen” och ”den nya otryggheten”. Med sistnämnda begrepp syftade vi på att det bidragsberoende som den socialdemokratiska fördelningspolitiken skapade, lett till inte bara minskat ansvarsmedvetande utan i själva verket också till ökad otrygghet – alltså motsatsen till vad politikens upphovsmän påstått sig vilja åstadkomma.

Psykologiprofessor David Magnusson har präglat begreppet ”inlärld hjälplöshet” som beteckning på den generella fördelningspolitikens bidragsberoende. Den kände amerikanske beteendevetaren Martin Seligman har uttryckt samma sak något utförligare:

”Värde, kompetens och självkänsla är inte något som man kan få till skänks. De måste förvärvas. Om man erbjuds dem utan motprestation, upphör de att vara värda något och upphör att bidra till individens värdighet. Om vi tar bort hindren, svårigheterna, oron och ansträngningen från barnens och de ungas liv, kan det hända att vi inte längre får se generationer av unga människor som har något av självrespekt, självtillit och egenvärde.”

Själv finner jag att just detta citat kan betraktas som den nya individualismens starkaste moraliska fundament. Det är för människovärdets skull som vi kämpar för individen. Mycket av vad jag här sagt faller tillbaka på tolkningen av begreppet demokrati. Demokratien utgör ju själva ramen för det politiska skeendet och avgör gränsdragningen mellan det politiska och det civila livet – mellan statens tvångsmakt och medborgarnas frihet.

Den svenska grundlagens demokratidefinition är utpräglad kollektivistisk. Utanför de politiska majoritetsbeslutens gränser erkänner grundlagen i princip inga medborgerliga fri- och rättigheter. ”All offentlig makt utgår från folket” – heter det. Och folkmakten avgör också hur omfattande och ingripande den offentliga makten skall vara. Grundlagens demokratidefinition är alltså motsägande. Folket bestämmer själv vilken makt folket skall ha. De medborgarnas frihet som författningen ytterst skall tillgodose tillerkännes alltså inget självständigt skydd.

Vår författning har också försetts med en juridiskt och statsrättsligt fantastisk regel att – som det heter – ”det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden”. Den logiska följden härav är att det i makthänseende tänjbara och obegränsade demokratiska majoritetsbegreppet skall gälla överallt i det svenska samhället – i hemmet, i skolan, på lekplatsen, inom idrotten, på jobbet för att peka på bara några områden.

Majoritetsstyret är alltså i princip obegränsat. Stryk under ordet ”i princip”. Vissa undantag förekommer nämligen: Grundlagsskydd stadgas för bland annat allmän rösträtt, fria hemliga val, åsikts- och yttrande- samt pressfrihet. Men inga fasta skyddsregler förefinns för de medborgerliga rättigheter som är grundläggande för den individuella frihet och den fria marknad som i sin tur är avgörande för en levande demokratis kvalitet och funktionsförmåga.

Vår egen moderata demokratisyn utgår ifrån att majoritetsprincipen bara är en form för beslut och att begreppet demokrati också har ett materiellt innehåll – ett syfte och ett mål – att inte bara respektera utan också garantera den enskildes frihet och ansvar även i förhållande till statsmakterna.

Denna vår demokratisyn är fast förankrad i partiets moderna historia. I våras disputerade statsvetaren Torbjörn Aronson i Lund på avhandlingen

”Konservatism och demokrati”. Till grund för sitt opus hade Aronson lagt studier av skriftligt och muntligt material hämtat hos ett antal moderata partiledare: Ernst Trygger, Arvid Lindman, Gösta Bagge, Gunnar Heckscher och Gösta Bohman.

Trots den stora spridningen – från tidigare högerledare till gårdagens moderatledare – är resultatet vad gäller demokratibegreppets innebörd i stort sett överensstämmande. Bortsett ifrån Trygger som med åberopande av det hotande inrikes- och utrikespolitiska läget 1918 var skeptisk till den allmänna och lika rösträtten, framstår denna som självklar för övriga partiledare. I fråga om majoritetsprincipen och om behovet av begränsningar däri är alla i princip eniga, liksom också då det gäller kravet på grundlagsskydd för medborgerliga fri- och rättigheter, låt vara att Trygger och Lindman ansåg, att dåvarande grundlag och då gällande rättsordning redan innehöll sådana skyddsgarantier.

Om demokratibegreppets juridiska tolkning – som enbart en form för beslutsfattande eller som ett materiellt begrepp till skydd för vissa grundläggande mål och syften – bröt sig meningarna rent definitionsmässigt mellan å ena sidan Trygger, Lindman, Bagge och Bohman och å den andra Gunnar Heckscher. Vad de förra fann böra ingå i begreppet demokrati som sådant ansåg Heckscher böra betraktas som förutsättningar för begreppets tillämpning. En skillnad som de av Eder som kunnat följa debatterna mellan Gunnar Heckscher och mig säkert fick klart för sig. Om den konservativa demokratisynen var enigheten enligt Aronson fullständig, möjligen med det förtydligandet att Gunnar Heckscher och jag ”upplevt det ökande avståndet mellan väljare och valda som ett av den moderna demokratins största problem” – en slutsats uppenbarligen motiverad av den ökande politiseringen av det svenska samhället under vår aktiva period. Avhandlingen är mycket läsvärd. Inte minst därför att den understryker den konsekvens, med vilken högerpartiet och moderaterna byggt upp politikens grundstenar. Att bara de namngivna ledarna åberopats motiverar Aronson med att de övriga inte varit – eller hunnit vara – lika flitiga i demokratidebatten. Låt mig därför uttrycka den förhoppningen, att Moderata Samlingspartiet och dess ledare skall ägna större uppmärksamhet och större intensitet än hittills åt att aktivera den allmänna debatten om den moderna demokratins värden och uppbyggnad.

Det förhållande att socialdemokraterna – i strid med vad som hänt och fortfarande händer ute i Europa – låst sig vid det på värdenihilismens teorier

grundade obegränsade kollektivistiska demokratibegreppet, gör en sådan vital och inträngande debatt ännu mer angelägen. Moderaterna har här ett vidsträckt fält att ytterligare bearbeta. De andra partiernas tystnad eller likgiltighet bör vi betrakta som en spännande och livgivande utmaning.

För ett antal år sedan lät statsminister Ingvar Carlsson – som då bara var vice statsminister – efter norskt mönster beställa en så kallad maktutredning. Hans avsikt torde ha varit att utredningen skulle klargöra, att den verkliga makten i Sverige inte låg hos regeringen eller socialdemokraterna utan hos det så kallade kapitalet och hos det enskilda näringslivets tunga företrädare.

Vad han uppenbarligen ville ha, var en sakkunnig bekräftelse på att den svenska demokratin var stark, att den svenska välfärden låg på mycket hög nivå och möttes av stort förtroende från det svenska folket. Maktutredningen måste med andra ord ha syftat till att forma ett slags äreminne över svensk socialdemokratisk politik.

Utredningen har med hjälp av över etthundra samhällsekonomiska forskare presterat en omfattande och mångordig rundmålning av dagens svenska samhälle, i – som det heter – ”en tid av stark förändring”. Den måste ha kommit som en stor besvikelse för uppdragsgivaren Carlsson, något som klart framgår av dennes minst sagt krystade och sötsura kommentarer. Utredningen är nämligen – som bland annat Carl Bildt påvisat – starkt kritisk mot den socialdemokratiska samhällssynen. Dess redovisning överensstämmer i stället i hög grad med de förutsägelser som vi moderater sedan åtskilliga år tillbaka ägnat oss åt.

Tidningen Affärsvärlden – som inte främst gjort sig känd som moderatsympatisör – skriver i sin kommentar att ”maktutredningen i sitt val av demokratiskt ideal måste sägas ligga närmare det individualistiska och öppna samhälle som moderaterna förespråkar än det traditionellt kollektivistiska socialdemokratiska som vi levt med så länge”

Maktutredningen tar nämligen – i klar strid med utredningens egna direktiv – ställning för det europeiska individorienterade demokratibegreppet.

Enligt den nuvarande svenska samhällssynen antages – skriver utredningen – ”demokratin förverkligas genom politiska majoritetsbeslut, en stor offentlig

sektor och centralisering”. De bärande elementen i detta samhällssystem håller nu på att försvagas. Allt pekar på – heter det – att det svenska samhället avlägsnar sig från detta kollektivistiska samhällsideal och närmar sig den västerländska idétraditionen som ger den enskilde medborgarens integritet, handlingsmöjligheter och personligt inflytande en mer framträdande plats. Samhällsutvecklingen mot alltmer självständiga och oberoende medborgare är ”av avgörande betydelse”.

Maktutredningen sammanfattar: ”Den period av Sveriges historia som präglats av stark offentlig expansion, centraliserade avtalsuppgörelser, social ingenjörskonst och centralplanerade standardlösningar, den perioden är nu över.”

Det är sannerligen svårt att tänka sig en mer förintande dom över den hittillsvarande socialdemokratiska kollektiva fördelnings- och välfärdspolitiken.

Jag tror – ja, jag är övertygad om att utredningen har rätt.

Allt talar för att det gårdagens och dagens förmyndarsamhälle som utredningen i detalj analyserat i sin digra rapport kommer att gå i graven under 1990-talet.

Det allmänna förtroende som socialdemokraterna kunnat bygga upp alltsedan Per Albins tid har alltmer upplösts. En stor del av väljarna var på den tiden starkt klassinriktade och identifierade sig med en maktmedveten arbetarklass. Idag ser sig allt fler – påstår maktutredningen – som anknutna till en maktlös medelklass. De politiska makthavarna har blivit ”dom där oppe” – en främmande överhet.

Förr såg sig flertalet – hög som låg – som delaktiga i framtidsbygget. Övertygelsen om att framtiden tillhörde socialdemokratin gav rörelsens anhängare självförtroende och kampvilja. De tyckte sig ha historien på sin sida och var stolta däröver. Den gamla socialdemokratin fick – skriver bland annat fil dr Lorentz Lyttkens – ”näring och styrka av att befinna sig i samklang med det svenska samhällets dominerande trender”.

I dag – påstår jag – saknas den nödvändiga levande gemensamma framtidstro som tidigare kittade ihop det stora partiet. Det har blivit ett parti som andra partier. Det är mot den bakgrunden socialdemokraterna nu har att bygga upp

sin framtidspolitik. Detta kräver inte bara omtänkande utan också – som maktutredningen skriver – ett systemskifte. Ett sådant kommer på sikt att tvingas fram. En utveckling i frihetlig, marknadsekonomisk och individorienterad demokratisk riktning är ofrånkomlig. Men processen är ohyggligt svår. Främst på grund av alla falska förespeglingar och löften. Det är – skrev Mats Svegfors i Svenska Dagbladet i våras – ”som om ledaren för ett religiöst samfund plötsligt skulle vara tvungen att byta gud och övertyga sitt samfund om att nya tider kräver en ny gud.”

Och inte blir den totala omläggning av den hittillsvarande politiken som ett systemskifte kräver lättare att genomföra efter socialdemokraternas angrepp på moderaternas tidigare – enligt min mening ibland alltför försynta – krav på just ett systemskifte.

Jag är personligen övertygad om att Moderata Samlingspartiet kommer att spela den ledande rollen i den omvandlings- och förnyelseprocess som nu förestår. Bland annat därför att vårt parti varit det enda som förmått inse och vågat kritisera de institutionella låsningarna i det nuvarande systemet och de allvarliga följder som dessa fått inte bara för medborgarnas förtroende för svensk politik, inte bara för deras frihet och inflytande över den politiska utvecklingen utan även för deras medansvar för det ekonomiska välstånd och den allmänna välfärd som bygger på enskilda fria medborgares arbetslust, arbetsförmåga, initiativ och skaparkraft.

När regeringen nu plötsligt skall ta itu med det svenska katastrofala krisläget och lägger fram det ena besparingsförslaget efter det andra, får man ett intryck av att krisen har sin grund i statens stora utgifter – att krisen med andra ord bara gäller pengar. Men det är inte bara pengar som det är fråga om. Utan om det beroende, den passivitet och den brist på arbetslust, arbetsförmåga, initiativ, ansvar och moral som det statliga beroendeskapande penningflödet förorsakat. Det har runnit mycket vatten under broarna sedan Gunnar Sträng år 1970 bedyrade, att Sverige nått gränsen för vad det allmänna utan risk för framtiden kunde ta ut i skatt av sina medborgare och Olof Palme några år senare gjorde gällande, att skillnaden mellan moderater och kommunister var som mellan ”pest och kolera”. Eller då Palme kort därefter betecknade Moderata Samlingspartiet som ”en liten betydelslös politisk sekt”.

Den lilla betydelslösa politiska sekten har sedan dess blivit en folkrörelse. En

folkrörelse som – detta är min alldeles bestämda övertygelse – kommer att växa sig ännu starkare så länge partiet fullföljer strävandena att tolka de enskilda människornas berättigade önskemål. Och fullföljer en politik som inte bygger på bara luftiga visioner och lösa löften utan är grundad på verklighetens fasta mark. En politik som ställer krav på människorna.

Vad har våra huvudmotståndare socialdemokraterna att sätta upp emot vår realism, vår klarsynthet och vår förmåga att vara i takt med tiden och med blicken riktad emot framtiden? De som till äventyrs trott sig kunna få svar på den frågan, måste ha blivit bittert besvikna om han eller hon följt höstens socialdemokratiska partikongress eller tagit del av det nya partiprogram som kongressen då godtog i stort sett utan någon ideologisk debatt.

Man hade ju kunnat förvänta sig att kommunismens och socialismens förfall och död ute i Östeuropa skulle gjort så starkt intryck på partiet, att dess gamla politiska dogmer kastats på sophögen. Men så blev ingalunda fallet!

Socialdemokraternas digra och pratiga partiprogram inger i stället en känsla av att öppna dörren till en riktigt gammal fuktig jordkällare. Instängd unken luft slår emot en med bedövande kväljande kraft.

Det förefaller nära nog otroligt, att de analyser av både det förflutna och den politiska och ekonomiska framtiden som programmet redovisar, kan motsvara tänkandet inom ett modernt upplyst demokratiskt parti. Särskilt skrämmande ter sig det förhållandet, att programmet skall sättas i händerna på miljoner svenska medborgare och påverka deras politiska värderingar och ställningstaganden till olika alternativ i svensk politik.

Programmet präglas av renläriga marxistiska slagord och av utfall mot den öppna marknadsekonomi som – genomgående kallad ”kapitalismen” – visat sin oerhörda överlägsenhet över allt vad kommunism och socialism heter. Detta gör aktstycket än mer beklämmande. Ingenstädes på denna jord har ju socialistiska samhällssystem visat sig leda till ökad frihet och en långsiktigt stark samhällsekonomi. Tvärtom har motsatsen överallt visat sig bli fallet. Men trots allt vad verkligheten dokumenterat vill dagens svenska socialdemokrater sprida en falsk och förledande propaganda i den upplysta demokratin Sverige. Och de gör detta i ett skede, när hela det socialistiska Östeuropa vrider sig i konvulsioner efter socialismens totala politiska och ekonomiska sönderfall.

Man skäms på de svenska socialdemokraternas vägnar! Inte minst vid läsningen av programtextens tydliga paralleller i ordval och tänkande med de svenska kommunisternas – Vp:s – partiprogram.

Sida upp och sida ner berättas – parallellt i de båda programmen – om kapitalismens, det vill säga marknadsekonomins, utsugning, rovdrift av människor, utplundring av länder och folk, makthunger och imperialism.

Ordet marknadshushållning förekommer visserligen, men bara ytterst sporadiskt. Hatbegreppet är kapitalism. Att fri marknadshushållning skulle utgöra inte bara en förutsättning för en öppen demokrati utan också ett villkor för ekonomisk utveckling och allmänt välstånd, detta självklara postulat lyser helt med sin frånvaro.

De mer eller mindre trosvissa analyser som jag här återgivit tycks mig klart bekräfta att allt det som ligger i den konservativa samhällssynen och den liberala människosynen kommer att spela en allt större roll. Det motsvarar vad morgondagens medborgare önskar och utvecklingen kommer att tvinga fram. ”Högervinden” kommer att öka, inte mojna.

Socialdemokraterna har inte lyckats förete något hållbart och trovärdigt framtidsprogram byggt på grundläggande ekonomiska kunskaper och genomtänkt ideologisk övertygelse. Deras politik är byggd på det förflutna. De tillämpar i sin samhällssyn det tillvägagångssätt som en svensk metallarbetare skildrade i en artikel för några år sedan: ”Den som vänder näsan mot 1930-talet vänder ändan mot framtiden”.

De analyser och prognoser jag här redovisat motsvaras av lika, eller rentav ännu mer markerade förutsägelser inom den långa raden av utländska samhällsvetenskapliga forskare som ägnat sina krafter åt de västerländska demokratiernas framtid. De tecknar i korthet samma bild: Mot slutet av 1900-talet kommer politikernas, administratörernas, byråkraternas och de fackliga organisationernas makt att alltmer reduceras. Utvecklingen leder obevekligt fram till ett avpolitiserat samhälle, där enskilda människors kunskaper, initiativ, arbetsförmåga och ansvarstagande spelar den helt dominerande rollen.

Låt mig efter detta traditionsenligt långa anförande återvända till humanismen

– det begrepp som jag satt som motto på vad jag haft att säga.

Förra året fick vi rapporter om den amerikanska rymdfarkosten ”Sjöfararens” tolvåriga färd genom rymdens ocean till planeten Neptunus – en fantasieggande händelse i den mänskliga artens historia.

Jorden är inte längre centrum – skrev då den begåvade, i ordets djupaste mening liberale ledarskribenten Hans Bergström i Dagens Nyheter. Ej heller vårt solsystem, ej heller de miljarder solar med planeter i Vintergatan. Svindlande frågor föds, ibland så vilda att man knappt vågar berätta dem av rädsla att betraktas som galen.

Men vi måste leva med dem, vi måste välja en praktisk livsbalans med subjekt och tidsmätt och då blir det avgörande just människan och hennes livsbetingelser. Humanism är att ha människan som subjekt, ej objekt.

Och – tillägger han – även tidsmättet måste till vardags vara mänskligt. ”Vi behöver ha förankring i ett förflutet och känna tilltro till en fortsättning för våra barn, barnbarn och barnbarns barnbarn. Många som begrundar kosmos perspektiv måste få en känsla av ömhet inför människan. Vi försöker förstå mer och mer bara för att upptäcka att det okända blir större och större. Den individuella döden är viss. Livet måste ändå levas. ”Vi behöver ge varandra mycket av humor som förlöser, fantasi som förlåter, respekt och omsorg som värmer. Den attityden när inte tyranner.” Bättre än så – mina vänner – kan humanismens grundläggande idé inte uttryckas.

Taggar

1990, 1990-tal, Man, Moderaterna, Politiska tal

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/gosta-bohman-om-demokratien>